

ADALET FİKRİ VE DÜNYA DÜZENİ (VIII)

Dr. Kemal MELEK

Giriş

Adalet fikrini bazı düşünörlere ve dünya düzenlerindeki uygulamalarını incelemeye çalışacağım. Geliştirmeye çalıştığım incelememi, iyi belirtebilmek için bütün dünya düzeni uygulamalarını ya da fikirlerini ele almak biraz zordur. Sadece fikrimi açıklığa kavuşturmak için uygun örnekleri aldım. Bu, incelemeye batı uygarlıklarından başladım. Diğer bir deyişle eski Yunan'dan başlayarak yüzyılımıza kadar getirdim. Buna İslâm ve Osmanlı uygarlıklarını da ekledim. Çünkü bu iki uygarlık Avrupa tarihine din savaşları yoluyla bağılı bulunmaktaydı. Bu savaşlar, Avrupalılar ve Müslümanlar arasında cereyan etmişti.

İncelememe İskender'in evrensel kardeşlik fikriyle başladım. Bu fikir daha sonra Roma uygarlığında milletler hukukunda gelişmiştir. Orta Çağda adalet fikri dinsel yönden hem hıristiyanlarca, hem de müslümanlarca yorumlanmıştır. Hıristiyanların aksine Osmanlılar, dinsel toplumları birbirlerinden ayırarak liberal bir sistem meydana getirmeye çalışmıştır.

Rönesans döneminden başlayarak Avrupa'ya barış getirmek isteyen üç düşünürü ele aldım. Her ne kadar fikirleri uygulanmadıysa da kendilerinden sonra gelen düşünörleri, etkileri altında bırakmışlardır.

20. yüzyılda Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler barış getirmeye çalışan iki uluslararası örgüttür. Adalet fikri çok gelişmiş ve coğrafik yönden daha büyük bölgeleri kapsamasına rağmen şimdi karşılaştığımız sorunlar da o oranda değişmiştir.

Dünya düzenini realist, bölgesel ve işlevsel yoruma bağılı olarak incelemeye çalışacağım.

I. YUNAN-ROMA DÜNYASI

Eski Yunanlılar dünyayı iki gruba bölmüşlerdi: 1. Yunanlılar, 2. Diğerleri ki, bunlara barbar adını vermişlerdi. Diğer toplumlar eski

yunancayı bilmediklerinden kendilerini düşman saymışlar ve aynı zamanda onları aşağı (Inferior) görmüşlerdir. Büyük İskender Makedonya'yı alıp bütün Yunanistan'ı fethederek yunan kentlerini komutası altına almış ve bu bölgeye birlik getirmiştir. İskender ülkeleri ve halkları fethetmeye devam etti. Babil, Mısır ve Pers İmparatorluklarını elde etti. Mısır'ı fethettikten sonra Menfis kentinde firavun olarak taç giymiş ve güneş tanrısı Amon-Re'nin oğlu ilân edilmiştir. Mısır'da bir otokrat olduğu gibi aynı zamanda firavunlar gibi bir tanrı da olmuştur. Yunan kentlerinde Zeus'un oğlu olmuş, fakat bir otokrat olmamıştı. Kendi ülkesinde Makedonya kanunlarına göre İskender, yarı-anayasal bir hükümdardı⁽¹⁾.

Dünya düzeni fikri için İskender'in ilahlaştırılması yerel kanunlara uygundu. Sınırlı siyasal tedbirler ise halkın genel tasvibi içindi. İlahlaştırılması bütün menfaat gruplarının üstünde olmasına rağmen kanunlara uymak zorundaydı⁽²⁾.

Dünya düzeni için İskender'in atmış olduğu ikinci adım ise çok değişti. Baktra kentinde, büyük kiralı karşılamak için yapılan Pers seremonisi olan proskinesisi (yere eğilme) İskender, yani devlet seremonisi olarak kabul etti. Böylece İskender, Pers ülkesinin yeni hükümdarı oluşunun doğal bir ifadesi olarak ve Daryüs'ün meşru varisi olduğunun bir nişanesi idi⁽³⁾.

İskender'in dünya düzeni fikri üç maksatlı idi. Birincisi, ilahlaştırılmasıyla bütün insanların kardeş olduğu fikrini belirtiyor ve aynı zamanda kendisinin de insanlığın babası olduğunu anlatmak istiyordu. İkincisi, değişik ırklara mensup insanların birlik ve ahenk içinde yaşamalarını arzuluyordu. Üçüncü olarak da imparatorluğunda yaşayan bütün insanların kul olmayıp, bir ortak olarak yaşayabileceklerini düşünüyordu. Bu durum için kullandığı terim ise HOMONOIA idi. Bu sözcük birlik, beraberlik, bir tek düşünceye sahip anlamlarına geliyordu.

Buna erişebilmek için yapılacak ilk hareket aile içindeki birliği temin etmektir. İlk örneği vermek için İskender, Pers kiralı Daryüs'ün kızıyla evlenmiş ve general ve askerlerini de Persli kadınlarla evlendirmişti⁽⁴⁾.

İskender'in ilahlaştırılması, insanlığın babası olması, Asyalılarla

-
- (1) *The Cambridge Ancient History*, edited by S.B. Bury, S.A. Cook, F.E. Adcock, Cambridge Univ. Press, 1933, C. 6, s. 432.
 - (2) Tarn, W.W., *Alexander the Great*, Cambridge Univ. Press, 1948, C. 2, s. 370-71.
 - (3) Ferguson, W.S., *Greek Imperialism*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1913, s. 131.
 - (4) Tarn, op. cit., s. 399-404.

evlenmeleri sonunda bölgeye barış ve bilhassa yunan kanunlarıyla da adalet getirebileceğine inanmıştı. Bütün bu hareketler doğu halkı üzerinde derin ve devam edici bir etki yapmamıştı. Aynı zamanda şuna da değinmek gerekir ki İskender, Persli kadınlara yunanlı eşler temin etmemişti. Bütün evlenmeler bir ülkeyi fetheden bir hükümdarın gücü altında yapılmıştı. Yunanlı askerler Makedonya'ya geri dönerlerken İskender, Persli kadınları ve çocukları bırakmalarını emretmişti.

Irkların karışımı tek taraflı idi. İskender, Yunanlı olmayanların barbar olduğunu düşünüyordu. Bu tip tedbirlerle Doğu'yu helenleştirmeceğini biliyordu. Kendisi dahi helenleşmiş bir Makedonyalıydı⁽⁵⁾.

Tek taraflı adaletin başarılı olma şansı yoktu. Çünkü bu hareket, İskender ve askerlerince fethedilen bir halk üzerinde zorla yapıyordu. Her ne kadar Borgese⁽⁶⁾, İskender'i Doğu ve Batı'yı birleştiren bir kişi olarak görüyorsa da bu hareket daha başlangıcında başarısızlığa uğrayacaktı. Çünkü İskender hiçbir zaman Perslerin bir parçası olabileceğini aklından dahi geçirmiyordu.

Bununla beraber Seleusid döneminde ise helenleşme süreci tamamen kişilere kaldığı için Yunan kültürünün doğu Akdeniz'de daha kolaylıkla dağıldığını görüyoruz. Yunanlı olmayanlar Yunan kültüründen bazı unsurları alma gereksinmesini duymuşlardı. Ticaret bunlardan biridir. Böylece koine denilen genel bir Yunan lehçesi geliştirilmiş ve yaşamın her safhasında kullanılmasını etkilemiştir⁽⁷⁾.

Sinik felsefesi de evrenselliğe dayanıyordu, yada bir nevi kozmopolit görüşe sahipti. Bu felsefi görüş Atinalı Antistenes tarafından çıkarılmıştı. Toplum içinde herhangi bir sosyal statüsü olmayan insanlar tarafından acı bir sosyal, tenkid olarak ortaya çıkmıştı. Gelişmiş ve kültürlü bir kent olan Atina'da sinikler toplumda adaletsiz durumların bulunmadığını belirtmişler ve faziletli olmak için dünyevî varlıklardan uzak kalmaları kendilerine anlatılmış ve böylece fakir kalmaları istenmiştir.

Bu bir felsefe değil, fakat bir yaşam tarzıdır⁽⁸⁾. Diğer bir deyişle

(5) Swain, J.W., *the Ancient World*, Harper and Brothers, N.Y., 1950, C. 2, s. 30

(6) Borgese, G.A., *Foundation of the World Republic*, The Univ. of Chicagp Press, 1933, s. 3.

(7) Botsford, G.W., and Sihler, E.G., *The Ancient World*, Columbia Univ. Press, N.Y., 1929, C. 2, s. 30.

(8) Eisler, R. *Encyclopedia of the Social Sciences*, the Macmillan Co., N.Y., 1949, C. 4, s. 681-683.

sinikler, zenginliğin ve paranın olmayacağı bir adalet'ten bahsediyorlardı. Sinikler topluma getirmek istedikleri barışı sadece mal ve mülkü reddetmekle kalmıyor, fakat aynı zamanda evlilik ve hükümeti de reddediyordu. Bu siyasal teori, insanların fakirleşmesine dayanan bir nevi utopik komünizm oluyordu. Bütün insanlar dünya vatandaşı oluyor ve tek bir toplum oluşturuyordu. Böylece kanunları olmayan anarşik bir toplum ortaya çıkıyordu (dystopia) (9).

Diğer taraftan Stoik felsefenin kurucusu olan Zeno, dünyayı bir büyük kent olarak görüyordu. Bu kentte bütün ilahlar insanlar herhangi bir ırk ayırımı yapmadan bir araya gelmiş olacaktı. Stoik felsefe bir bakıma Büyük İskender'in yapmak istediği uygulamayla uzlaşmış oluyordu.

İskender'in fikri olan HOMONOIA, Stoik felsefesinin ana doktrini haline gelmiş ve sonuç olarak da insanların eşitliği, insanların kardeşliği, ahenk terimiyle noktalanmıştı(10).

Her ne kadar Stoik felsefesi Helenizmden kaynaklaşmamışsa da bu akımın düşünürleri Yunan yarımadasının dışındaki kent ve bölgelerden gelmişlerdi(11).

Siniklerde olduğu gibi Stoiklerde de Yunanlı olmayıp Yunan dünyasına giren yabancıydı. Stoik doktrini adalet fikrini getiriyordu. Bu doktrinden erkekler birbirlerine eşit olduğu gibi kadınlar da erkeklerle eşittir. Böylece toplum, eşit haklar içersinde tam bir hürriyete sahipti. Stoik felsefenin etkisini Roma hukukunda ve hıristiyan düşüncesinde görebiliriz(12).

Arnold Toynbee'ye göre Roma uygarlığı, Helenik uygarlığın bir uzantısından başka bir şey değildir. Bu fikri bir çok tarihçi tarafından tenkid edilmiştir. Romalılar, Yunan uygarlığındaki kötü sonuçları bertaraf edebilmek için hükümetin elinde bulunan güçte akli selimin ve adaletin olmasına çalışmışlardır.

Romalı bir düşünür olan Çiçero, bu fikirden haberdardı. Bu fikrin sadece Roma devletinde olmasını arzulamıyor, aynı zamanda da, müt-

(9) Sabine, G.H., A History of Political Theory, Oxford, at the Clarendon Press, 1956, s. 21

(10) Tarn. op. cit., s. 423.

(11) Barker, E., From Alexander to Constantine, Oxford, at the Clarendon Press, 1956, s. 21.

(12) Barker, E., Encyclopedia of the Social Sciences, The Macmillan Co., N.Y., 1949, C. 14, s. 407-9.

tefik tebaler için de geçerli olmasını istiyordu. Bu durumda Çiçero adalet kavramını ideal ve utopik anlamda düşünmüyor, pratik olmasını ve uygulanmasını da arzuluyordu. Diğer düşünürlerin dışında Çiçero kanunların kaynağını halk hükümlerine yaklaşıyordu. Bu dönemde Roma anayasası muhafazakâr olduğu için halkın sesi (Vox Populi) elit sınıf tarafından belirtiliyordu, yoksa halk tabakası tarafından değil⁽¹³⁾.

Yunanlı ve Romalılar vatandaşlık haklarını sadece Yunanlı ve Romalıların çocuklarına veriyorlardı. Hiçbir zaman kendilerini esirlerle ve yönettikleri halkla eşit görmüyorlardı.

Romalılar *JUS GENTIUM*'u (Milletler Hukuku) geliştirdikleri zaman imparatorlukta bulunan değişik etnik gruplar arasında yapılan ticarete bir düzen ve anlayış getirmek için gayret göstermişlerdi. Bu düzen ile örf ve adetler daha sonraları 17. yüzyılda gelişmekte olan devletler hukukuna etkide bulunmuştur. *JUS GENTIUM*, bazı hallerde herkesi ilgilendiren ortak menfaat ve ortak sorumluluğa dayanan hususları kapsıyordu. Bu hususlar anlaşmaların uygulanması, halk temsilci haklarının zedelenmemesi ve bilhassa savaş kanunlarının da tam olarak yerine getirilmesiydi.

Dünya imparatorluğu içinde Roma tek devlet olduğu için barışı ülkesine fetihle getirmiş, daha sonra da, *Jus Gentium*'u (Milletler Hukuku) liberal bir şekilde yorumunu yaparak halkı yönetmiştir⁽¹⁴⁾. Roma barışı (Pax Romana) adıyla tarihte bilinen dönemde Roma, adaletiyle ün yapmıştı. Bu döneme aynı zamanda Mare Nostrum (Bizim Deniz) da denilmektedir.

II. ORTAÇAĞ'DA DÜNYA DÜZENİ FİKRİ

Hıristiyanlık gizli bir din olarak başlamış ve fakirlere, esirlerle ve herhangi bir hakka sahip olmayanlara, diğer bir deyişle, zamanın en aşağı tabakasına hitap etmiştir. Böylece ruhanî bir ihtilâl yaparak yeni bir toplum meydana getirilmek istenmiştir⁽¹⁵⁾.

Birçok tarihcîye göre eşitlik Seneca'dan ortaya çıkmamış, fakat buna mukabil Hazret-i İsa ve St. Paul'dan kaynaklanmıştır. Kendile-

(13) Hammond, M., *City-State and World State in Greek and Roman Political Thought until Augustus*, Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass., 1951, s. 162-3.

(14) Radin, M., *Encyclopedia of the Social Sciences*, op. cit., s. 502-4.

(15) Troeltsch, E., *The Social Teaching of the Christian Churches*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1931, s. 66-9.

rine göre bu fikir esirler için geliştirilmiş ve hiç olmazsa ruhanî yönden hürriyete kavuşacakları belirtilmiştir.

Beşinci yüzyılda St. Augustine Hıristiyan fikirleri, bilhassa adalet fikrini yeniden yorumlamıştı. Platon'un ideal kentini almış ve Tanrı'nın kenti fikri olarak yorumlamıştır. Hıristiyanlığın ilkel dönemlerinde hürriyet bir umuttu. St. Augustine ise esirliği, insanların günahlarından meydana geldiğini söylemiştir. Aynı zamanda esirlik, insanların işlemiş olduğu günahların ruhanî bir cezası oluyordu.

St. Augustine, Çiçeron'un devlet kavramını tenkid etmiş ve adaletin ancak Hıristiyan dünyasında varolabileceğini belirtmiştir. Kilise adalet fikrini yorumlayarak bunun kilise otoritesinin kaynağını meydana getirdiğini açıklamıştır. Hıristiyan olmayanlar ise kilise tarafından temsil edilen tanrı kentinin dışında bırakılmışlardır. Hıristiyan Cumhuriyeti (Respublica Christiana) sadece hıristiyanlar için evrensel bir topluluktadır (16).

Ortaçağda Hıristiyan devlet fikrinin dışında birde Dante'nin laik dünya imparatorluğu bulunuyordu. (De Monarchia) Burada düşünür dünyevî isteklerin üzerinde kurulmuş evrensel bir hükümlanlıktan söz etmektedir. İnsanların varoluşları genel bir barışa dayanmakta ve bu da tek başkana dayalı birleşik bir hükümet şekline bağlanmaktadır. Yönetici de güç ve iradeye dayanan adaletin azamisini vermekle görevli olacaktır. Değişik örf ve âdetlere bağlı halk, değişik kanunlarla yönetilecek ve hükümdar da işbirliği sonunda herkesi barışa doğru yöneltecekti (17).

İslâm da bir dünya düzeni fikrini geliştirmiştir. İslâm ve Hıristiyan dünya düzenleri ortaçağın tipik örneklerindedir. Eski Yunanlılar gibi Araplar da insanlığı Arap ve Arap olmayan yada Arap ve Acem diye ikiye ayırmışlardır. Bu ayırım yeni bir fikir getirmiyordu. Müslüman Araplar yabancı ülkeleri fethettikçe bu defa müslüman ve kâfir sözcüklerini kullanmaya başladılar.

Böylece dünya Dârül İslâm ve Dârül Harb diye ikiye bölünmüş oldu. Adalet ve barışın sadece İslâm'la ortaya çıkacağı ve başka dinlerin bu görevi yapamayacağı belirtiliyordu. Bütün dünya İslâmlaşana kadar bu savaş devam edecekti. Bu savaşların arasında mütarekeler olabile-

(16) Wanlass, L.C., Gtettell's History of Political Thought, Appleton-Century-Crofts, Inc., N.Y., 1953, 2nd Ed., s. 101-2.

(17) Dunning, W.A., A History of Political Theories, Macmillan Co., N.Y., 1935, C.I., s. 230-235.

cekti. Arapların bu dinî inancı Hıristiyanlarca durdurulana kadar devam etti⁽¹⁸⁾.

Musevî dininde olduğu gibi İslâmiyette de topluma gerekli kanunlar meydana getirilir. Bu kanunlar sosyal, siyasal ve dinî ihtiyaçları karşılar ve sadece müslümanlar içindir. Devlet ve din birbirlerinden ayrılmaz. Gayri müslimler, diğer bir deyişle Zimmiler, müslüman topraklarında yaşıyorsalar kendi kanunlarına tabidirler.

Diğer kanunların aksine, İslâm devletler hukuku geçicidir. Darül İslâm'da yaşayan müslümanlar için adalet vardır. Bu adalet de Kuran, hadis ve şeriatte belirlenmiştir. İslâm'ın gayesi bütün insanları müslüman yapıp Darül İslâm'a sokmak ve böylece herkesi bir tek din ve şeriat altında toplayarak evrensel bir devlet yada dünya devleti meydana getirmektir.

Romalılara büyük bir benzerliği olan Osmanlılar da İslâm prensiplerine bağlı kalarak Kamu hukukunu çok geliştirmişlerdir. Kanunların kolayca uygulanabilmesi için pratik yönlerini bulmak için araştırma yapmışlardır.

Ülkedeki gayri-müslimler kendi örf ve adaletlerine ve kilise kanunları tabi olmuşlardır. Aynı zamanda kendi din ve mezheplerine göre sınıflandırılmışlardır. Osmanlı imparatorluğunda *millet* diye anılan dinî topluluklar meydana getirmişlerdir. Ortodoks Rum Kilisesi, Rumları, Slavları ve Arnavutları içeriyordu⁽¹⁹⁾.

Gregoryan kilisesi, Ermenileri ve Yahudileri de ayrı bir millet sayılıyordu. Bütün bu dinî toplulukların merkezi İstanbul idi. Bir müslüman ile bir gayr-i müslim arasında olacak bir davayı şer'i mahkemesine getiriyor fakat Osmanlı yönetimi iç işlerine müdahalede bulunmuyordu⁽²⁰⁾.

Hıristiyan milletleri kendi etnik okullarında tam bir serbestliğe sahiptiler. İmparatorluğun adalet fikri ise bütün etnik grupları birbirlerinden ayrı tutmak, vergi vermelerini temin etmek ve devletin kanunlarına uymalarını sağlamaktı.

1402 tarihinde Ankara savaşında, Osmanlılar Timur'a yenilince,

(18) Lewis, B., *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, London, 1961, s. 321-323.

(19) Khadouri, M., *War and Peace in the Law of Islam*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1955, s. 44-45.

(20) Vusunich, W.S. *The Ottoman Empire, Its Record and Legacy*, D. Van Nostrand Co. Inc., Princeton N.J., 1965, s. 37, 59-62.

aşağı yukarı 50 yıl devlet karışıklık içinde kaldı. Bu devre içinde imparatorluk sınırları içinde yaşayan hıristiyanların isyanı olmadı⁽²¹⁾.

Osmanlı barışı (Pax Ottomana) 17. yüzyılın sonlarına kadar devam etti.

Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük adaletsizlikler olunca müslüman ve hıristiyan halk çok eziyet çekti. Bütün bunlar Batı'nın ekonomik, siyasal ve emperyalist etkisi altında meydana geldi. Osmanlılar müslüman ve hıristiyan halkı lâik hukuk altında eşit haklar vermeye çalıştılar. İmparatorluğun ekonomik ve sosyal bünyesi zamanın gereksinmelerine göre değişmedi. Birinci Dünya Savaşı sonunda da Osmanlı İmparatorluğu tamamen dağıldı.

III. RÖNESANSTAN 20. YÜZYILA

Modern çağ Rönesansla başladı. Bu dönemde bir topluluğun değişim sürecini görmek mümkündür. Orta çağ toplumu skolastik düşünceye sahipti ve kilisenin yorumuna bağlıydı. Halbuki ekonomi, feodalite ve takas sistemi değişmiş ve yerine ticaret, imalât, para ekonomisi ve millî devlet kavramı gelmişti. Matbaanın icadıyla öğretim ve eğitime önem verilmiş ve böylece keşif dönemi başlamıştı⁽²²⁾.

İtalya'da kentler arası mücadele devam etmiş ve kentlerin gelişmesiyle ülkeler arasındaki rekabet de ortaya çıkmıştı. Dünyadaki barış için hukukta bir kavram oluşmuştu. Hugo Grotius, «sahtekârlık, zalimlik ve haksızlıkların savaşların esas sebebi» olduğunu söylüyordu.

«Milletlerarası Hukuk»un gayesi hıristiyan devletler arasında anlaşabilecekleri bir ortak durum meydana getirmektir. Hıristiyan olmayan ülkelerde bu gaye bilhassa Doğu'da elde edilen imtiyazlar ve adli haklara dönüşmüştü. Avrupa kanunları dışındaki kanunlarla adalete varılamayacağı düşünülüyordu.

Grotius milletlerarası hukuk kavramını geliştirmiş ve toplumların bu kanunlara gereksinmeleri olduğunu benliirtmişti. «Bu gaye ile tabii kanun ile Jus Gentium'u derinlemesine incelemiş ve evrensel değeri olan hukukî kaideleri ortaya koymuştu»⁽²³⁾.

Dünya örgütü fikri rahip Saint Pierre (abbey) tarafından 18. yüzyılda düşünülmüştü. Aynı yüzyılda Rousseau bu fikri plânlanmış ve halka duyurulmuştu. Yazmış olduğu «Devamlı Barış» (Paix Perpe-

(21) Toynbee, A.J., *A Study of History*, Oxford Press, London, 1945, C. II, s. 178.

(22) *The New Cambridge Modern History*, edited by Potter, G.R., Cambridge at the Univ. Press, 1957, C. I, s. 1-5.

(23) Wanlass, *op. cit.*, s. 191-3.

telle) adlı makalesinde dünya örgütü fikrini ayrıntılarıyla açıklamış, tüzüğünü yazmış, daimî kongresini anlatmış ve anlaşmazlıkların uzlaşma ve mahkeme kanalıyla çözümlenebileceğini belirtmişti. Örgütü malî yönden desteklemek için kaideler koymuş ve her üyenin ödediği paranın ortak harcamalar için yapılacağını da sözlerine eklemiştir. Bu örgüt aynı zamanda kollektif güvenlik getirecek ve üyeleri düşman tarafından saldırıya uğradığı takdirde destekleyecekti⁽²⁴⁾.

Bütün bu genel fikirler Avrupa'da barışı elde etmek içindi. Adalet fikri de sadece kollektif güvenlik sistemiyle devletleri korumaktı.

Rahip Saint Pierre'in fikri, aynı yüzyılda Alman filozofu Kant tarafından ele alındı. Kant bir dünya örgütünden ziyade savaşları tamamen ortadan kaldıracak özel bir ittifak şeklini düşünüyordu. Bu bir barış ittifakı (foedus pacificum) olacaktı. Bu ittifak devletleri kendi güçlerinden kopamayacak, aksine devletlerin hürriyetlerini güvenlik altında tutacaktı. Pratik yönden incelediğimizde, bütün devletleri içine alan bir federasyon fikrine dayanıyordu. Sonuç olarak da daimî barışı getiriyordu.

Kant'm yorumunda adalet fikri çok sınırlıydı. Kendisi Avrupa'daki hükümdar milletleri düşünmekteydi. İleri sürdüğü fikir zamanında pek etkisi olmadı.

19. yüzyılda Karl Marx'm toplum üzerine yapmış olduğu yorum, yeni bir fikir olmamakla beraber dünya örgütünün değişik bir döneminin incelenmesiydi. Bu yorum, Lenin ve Rus ihtilâlini etkilemiş ve daha sonra komünist bir devlet sisteminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Marx, kapitalist ekonomik sistemi tenkid etmiş ve Hegel'in etkisiyle tarihi olayları yeniden yorumlamıştır. Yöneticilere baskı yapan ve halkı da bu yöneticilerin baskısı altında kalan bir grup olarak görmüştür. Marx'm düşüncesine göre adalet ancak eşitlikle ortaya çıkabilirdi. Bu da özel mülkiyetin, devletin ve ailenin kaldırılmasıyla mümkündü. Marx, aristokrat sınıfını kapitalist sistemin ve burjuva faktörünün dünya toplumundan tamamen kaldırılmasıyla komünist bir dünyayı düşünebiliyordu. Sosyal felsefe, din ve diğer sistemlerin yerine komünist bir kültür ve yaşamı geçiyordu. Bu sistemle, merkezi bir diktatörlüğe dayanan proleterya sınıfına güç veriliyordu. Bu gayeye varmak için de ihtilâl gerekiyordu⁽²⁵⁾.

20. yüzyılın başında Lenin, bu Marxist teoriyi almış ve Rusya ve dünya için ayarlamıştı. Bolşevik parti ilkönce, Rusya'daki burjuva ar-

(24) Lijphart, A., *World Politics*, Allyn and Bacon, Inc., Boston, 1966, s. 286-88.

(25) Sabine, Op. Cit., s. 751-798.

tıklarını temizleyecek ve sonra gelecek olan komünist yönetimi için dünyayı eğitecekti. Rusya'nın gayesi, merkezi dünya devletini Moskova'da kurup Rus kültürü ile yönetmek olacaktı⁽²⁶⁾. Rus adaleti ise, dünya komünizmini kurabilmek için daimî bir ihtilâlin mevcudiyetine bağlıdır. Amerikalıların komünist sisteme karşı koyması çok zor olduğundan son zamanlarda birlikte (Co-existence) yaşama politikası ortaya çıkmıştır. Bu mücadele Birleşmiş Milletlerde gayet kolaylıkla görülür. Teknolojik gelişmelerin ortaya koyduğu yığılma dengesinin etkisiyle Ruslar daha ılımlı politikalar kabul etmeye başlamışlardır. Bunların yerine geçen kıta Çin'i ise bölünmeyen ihtilâl fikriyle yeni dünya düzenini ancak güç kullanarak başaracaklarını söylemektedirler. Mao'nun ölümüyle Çinliler bu fikirlerinden vazgeçmiş bulunuyorlar.

Birinci Dünya Savaşı Almanlar'ın yenilgisiyle sona erdi. Müttefikler, dünyaya barış ve güvenlik getirmek istiyorlardı. Savaş sebeplerini ortadan kaldırmak ve milletlerin ortak çıkarı için uluslararası işbirliğini geliştirmek için dünya örgütünün kurulması için tam sırasıydı. Versailles barış konferansının sonunda milletler cemiyeti örgütü meydana getirildi. Bu örgüt dünya ulusları arasında adaleti temin edecekti. Fakat Milletler Cemiyeti daha doğuşunda sakat kaldı. İlk önce, Milletler Cemiyeti'nin kurucularından olan Amerika Birleşik Devletleri, kendi senatosu tarafından reddedildi. Daha sonra Batı blokundan ayrılmış olan Almanya, Avusturya, Türkiye ve Bolşevik İhtilâlinin dolayısıyla Sovyet Rusya Milletler Cemiyeti'ne alınmamışlardı. Bu ancak 1930 lardan sonra oldu. Bu devletlerin yokluğunda, Milletler Cemiyeti nasıl güvenlik sistemini geliştirecek ve kendini de adaletin merkezi yapacak ve savaşa karşı garanti veren bir örgüt olarak meydana gelebilecekti.

Birleşmiş Milletler genel sekreteri U Thant Milletler Cemiyeti üzerine yazmış olduğu makalede şöyle demiştir: «Milletler Cemiyetinin çöküşü, fikrinden dolayı olmamıştır. Asıl yıkılmasına sebep olan 1930-1940'lardaki bunalımlı yıllarda, üye devletlerin desteğinden mahrum olması ve saldırı ile diğer tehlikelere karşı bir bayrak altında toplanamamasıdır⁽²⁷⁾.

Bu saldırılar, 1931 tarihinde Japonya tarafından Mançurya'da ve 1934'de İtalya tarafından Habeşistan'da oldu. Koyulan ekonomik müeyyideler de saldırıları önleyemedi. Bu olaylar, kolektif güvenlik ve Milletler Cemiyeti'ne ağır darbeler verdi⁽²⁸⁾.

(26) Ibid., s. 798-853.

(27) Lijphart, A., Op. Cit., s. 288.

(28) Knudson, J.I., A History of the League of Nations, Turner, E., Smith and C., Atlanta, Georgia, 1938, s. 40.

Milletler Cemiyeti'nin yönetimi ve otoritesi İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın elinde bulunmaktaydı. Dünya çapında bir otoriteye sahip olması gerekirken, Milletler Cemiyeti Japonya hariç olmak üzere, daha çok genişletilmiş bir Avrupa örgütü görünümündeydi. Gerçek iki büyük güç olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya üye değillerdi. Sovyet Rusya ise 1934 yılında üye olarak kabul edilmiş ve 1939'da ise örgütten ihraç edilmişti.

Milletler Cemiyetince anlaşılan adalet kavramı çok sınırlı idi. Çünkü bu kavram müttefik güçleri temsil etmekteydi. Bu adalet kavramını eski dünya düzeni fikirleri yada felsefeleriyle karşılaştırdığımızda daha gelişmiş olduğunu anlamış oluruz. Bu gelişen kavramda dini, etnik, fikri ve ideolojik aşağılamanın azaldığını görürüz. Fakat burada da sadece Batı kavramının uygulanmış şeklini kavrarız.

II. Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti sona erdi. Yeni bir dünya örgütü için gerekli görüşmeler büyük güçler tarafından savaş sırasında yapıldı. İngiltere, Milliyetçi Çin, Sovyet Rusya ve Amerika Birleşik Devletini temsil eden diplomatlar, Eylül 1944'de barış ve güvenlik için bir dünya örgütü kurmak ve bir tüzük hazırlamak kaydıyla Washington'un Dumbarton Oaks bölgesinde toplandılar.

Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler örgütlerindeki temel fikir şöyleydi: «Devletler kendi hükümlerlik haklarından biraz feragat ederek ortak menfaatleri için işbirliği yapacaklardı.» Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyetinin temeli üzerinde kurulmuştu. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal ile Müttevelli Konseyleri eski modeller üzerinde çalışılarak geliştirilmişti. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile UNESCO, Milletler Cemiyeti Sekreteryasına bağlı müdürlüklerinden ayrılarak meydana getirilmişti.

Sonuç

Değişik yüzyıllarda ortaya çıkan dünya düzeni fikirlerini değerlendirerek tarihi metodolojiyi kullanmış bulunuyorum. Bütün dünya düzenleri barışa varmak için ya güç yada ılıman usuller kullanmışlardır. Barışın temeli adalettir. Barışın devam edebilmesi için önder güçlerin bu fikri nasıl yorumladıklarına bakar. II. Dünya Savaşı'nın sebepleri, Versailles konferansında alman kararlar ile Milletler Cemiyeti'nin uygulamalarında yatar. «Barış ve adalet ya beraber ayakta dimdik durur, yada beraber çöker⁽²⁹⁾».

(29) Borgese, op. cit., s. 115.

Birleşmiş Milletlerin getirmek istediği barış ilk önce Sovyet Rusya ile Amerika'nın düşüncelerine bağlıdır. Ortaya çıkan yeni uluslarla, üçüncü yada tarafsız güç oluşmuştur. Batılı güçler ve tarafsız uluslar adalet ve «şerefi» dünya üzerinde yaymak ve Birleşmiş Milletler tüzüğünün ana amaçlarını ilân etmekle barış elde edebileceklerini sanmışlardır. Dünya düzeninin geleceği hakkında komünistler de değişik bir görüşe sahiptirler. Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya bu değişik görüşten dolayı mücadele içersindedirler. 20. yüzyılda, adalet kavramının hukukî ve siyasal yönden yorumlanması sorunu çözümlenmemektedir.

Siyasal yönden «adalet» demek, ortak menfaatin ne olduğuna dair standard bir dünya kavramını ortaya çıkarmak ve buna göre bir ulusun diğer bir ulusla aynı şekilde ilişkide bulunmasıdır. Bu amaca erişmek için yüksek ahlâk prensiplerinin kabulü gerekir. Daimî bir adaletin olabilmesi için bu örgütte yada örgütü yönetenlerde güç olması şarttır. Böylece adaletin eşit bir şekilde dağıtılması mümkün olabilsin.

Geçmişteki dünya düzenleri, ancak askerî bir fetihden sonra güç kullanarak muzaffer devlet tarafından uygulanmaya koyulmuştur.

Bu sınırlı bir dönem için geçerli olup adaletten olmuş yada devletin gücü yanlış kullanılmıştır. 1945'de, II. Dünya Savaşı'nın sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin elinde bütün dünyayı fethetme fırsatı bulunuyordu. Bu dönemde nükleer güce sahip tek devletin Amerika olmasına rağmen emperyalist olmadığı için bu gerçekleşmemiştir. Bir düşmana karşı askerî işbirliği sistemleri ancak savaş sırasında uygulanabiliyor. Düşmanın yenilgiye uğratılmasıyla da uluslararası işbirliği de sona eriyor ve ittifak hiçbir zaman dünya düzenini kurmak için bir ortama dönüşmüyor. Örnekler boldur.

Garry Davis ve Robert Sarrazac örneğinde olduğu gibi ihanet sonucu elde edilen barış herhangi bir sonuca varmaz. Sadece bazı maceraperestleri biraraya getirir. Bu düşüncenin aşırı olumsuz yönü ise anarşistleri ortaya çıkarır. Uygulaması yapılabilecek herhangi bir dünya hükümetine inançları yoktur. Anarşistlerin ileri sürdükleri fikir şudur : ancak dünyadaki bütün hükümetler lağvedilirse, o zaman tek bir dünya ortaya çıkabilir.

Sözleşmeli barış yada dünya federasyonu akımı, insanlara olan yaklaşımı bakımından çok sınırlıdır. Dünya otoritesini gerçekleştirmek siyasal ve bölgesel birliği oluşturmak için birçok akımlar ortaya çıkmıştır. Hiç biri de başarılı olamamıştır. Böyle olmakla beraber, fonksiyonel yaklaşım tamamen yeni bir metod getirmektedir. Bu da si-

yasal olmayan bölgesel bir örgütün kurulmasıyla uluslararası örgütlerin etkisiyle o bölgedeki devletleri yavaş yavaş etkileyecek birliğe doğru yaklaşmasıdır. Wells, siyasal olmayan uzmanların yönetiminde olan bir teknokrasi'yi, dünya düzeni olarak düşünür. Arnold Toynbee, atom enerjisi kullanımının dünya çapında kontrolü ile dünya federasyonunun ortaya çıkabileceğini belirtir. Bu fonksiyonel yaklaşımın temeli, bölgedeki sosyal, ekonomik ve teknik gelişmelere bağlıdır. İnsanlar arasındaki maddî eşitliği yaratabilmek için ilk önce, açlığın ortadan kaldırılması gerekir. Çünkü açlık dünya düzeninin kurulmasında daima bir engel olacaktır. «Hürriyetsiz ekmek zehir olduğu gibi ekmezsiz hürriyet de alaydan başka birşey değildir⁽³⁰⁾. Zengin ülkeler, fakir ülkelere ekonomik yardım yaparlarken onları aynı zamanda daha iyi yönetime geçebilmelerini temin etmeli ve bu yardımın uluslararası bir örgüt aracılığıyla yapılması elzemdir.

Birleşmiş milletler, barışı getirmek için kurulmuş bir dünya örgütüdür. Bütün ulusların ana amacı bir kurumu güçlendirmek olmalıdır. Bunu yapabilmek için en etkili yolun nasıl olacağını belirtmeye çalışacağım.

Daha güçlü bir dünya örgütünün olabilmesi için bir çok kimse Birleşmiş Milletler tüzüğünü tenkid etmişlerdir. Grenville Clark ve Louis B. Sohn'un yazmış oldukları kitapta belirttikleri gibi bunun yalnız Batılılarca yapılabileceği düşüncesini kabul etmiyorum. Birleşmiş Milletler tüzüğünü değiştirmek için coğrafik temsile dayanan bir komisyonun kurulması, bence en gerçekçi bir tutum olacaktır. Bu durumda insanlara birlik ve işbirliği duygusu verilecek ve aynı zamanda Batılı olmayan adalet fikrine de yer verilmiş olacaktır.

Devletler hukuku başlıca Batılı ülkeler tarafından geliştirilmiştir. Romalılar *JUS GENTIUM* ve Tabii Hukuk da Hugo Grotius, Puffendorf ve Vattel tarafından yorumlanarak 17. ve 18. yüzyıllara getirilmiştir. Hıristiyan ülkelerin kendi kanunları ve yapılan andlaşmalar, Uluslararası Hukuku meydana getirmiştir. Sovyet Rusya, Batı ülkeleri ve tarafsız ülkeler devletler hukuku hakkındaki görüşlerini ilân etmişlerdir. Dolayısıyla bir komisyon kurularak devletler hukukunun bir tek yorumunu yapmalıdırlar. Bunun sonucunda bütün ulusların kanunları eşit bir seviyede olmasıyla daha fazla itibar görür. Böylece uluslararası Adalet Divanı Birleşmiş Milletlerdeki ülkelere daha fazla hakim olarak temsil gücünü artırır.

Birleşmiş Milletler genel-sekreteri, örgütün politikalarını uygular-

(30) Borgese, op. cit., s. 285.

ken daha fazla bir güce ve otoriteye sahip olması gerekir. Uluslararası anlaşmazlıklarda arabulucu olarak çalışırken daha bağımsız olması elzemdir. Tüzüğün ihlâli halinde genel sekreterin derhal müdahale etme hakkı olmalıdır. Bu durum Birleşmiş Milletlere daha da canlılık getirebilecektir. Yukarıda belirttiğimiz fikri uygulayabilmemiz için daimî bir polis birliğinin yada barış gücünün kurulması çok faydalı olacaktır. İhlâlin askerî güce dayanmasının ideal çözümü ise, ancak dünya çapında yapılacak tam bir silahsızlanma olacaktır.

Birleşmiş Milletler'in malî kaynakları yetersizdir. Bu durumu düzeltmek için yakın bir gelecekte dünya çapında etkili bir gelir elde etme sisteminin kurulmasıdır. Böylece, Birleşmiş Milletler de A.B.D.'nin bir malî uydusu olmasından kurtarılmış olacaktır.

Halihazırdaki «dünya toplumu çağdaş iletişim ve ulaşım teknikleri sonucunda ortaya çıkmıştır»⁽³¹⁾. Küçük olmasına rağmen bir dünya aydın sınıfı (elite) mevcuttur. Bu küçük daireyi genişletmek için mücadele yapılmaktadır. Bunu başarabilmek ve kitlelere ulaşabilmek için bir propaganda mekanizmasına sahip olunması gerekmektedir.

(31) Borgese, op. cit., s. 31.